

Conscientia dicitur applicatio scientiæ seu regulæ et principiorum illorum ad operandum, unde habet se tanquam actus seu applicatio non ut habitus, nec ut distincta potentia. Pertinet autem ad intellectum, quia est applicatio dirigens, manifestans, etc. licet supponat motum voluntatis, quatenus illa applicatio voluntarie fit, et practico modo ea generali ratione, qua omnes potentia applicantur a voluntate ad operandum. Unde conscientia tribuitur id quod intellectus est, ut scire, Ecclesiast. vii. *Scit enim conscientia tua*: similiter iudicare et testificari, 1 ad Corinth. x. *Ut quid libertas nostra iudicatur ab aliena conscientia*: Rom. ii. *Testimonium illis red-dente conscientia*. Et similiter dicitur conscientia ligare, excusare, condemnare, etc. Quæ omnia ad cognitionem spectant. Nec obstat, quod etiam dicitur bona vel mala, hoc enim est, quia est regulativa et applicativa ad bonum et malum sicut etiam dicitur intellectus bonus Psal. cx, qui est intellectus practicus. Aliquando tamen attribuitur nomen conscientia ipsi syndaresi, cuius veritas applicatur ad operandum, attribuendo nomen effectus ipsi causæ ut ex Patribus docet S. Thomas 1 p. quæst. lxxix, art. xiii, et videri etiam potest quæst. xvii de Verit. Plura de conscientia pertinent ad Theologos, i-ii, quæst. xix.

QUÆSTIO X.

DE INTELLECTIONE, ET CONCEPTU.

ARTICULUS I.

Utrum intellectio sit de prædicamento actionis, vel qualitatis, distinguaturque realiter a verbo mentis?

Tres sententias generaliter in hac parte reperio. Prima ait intellectio-

nem esse actionem de prædicamento actionis tanquam formalis causalitas, cuius terminus productus est verbum, seu conceptus. Ita Conimbricenses hic c. viii, q. iii, art. iii; Fonseca v. Metaph. c. xv, q. x, sect. ii, et alii etiam ex Thomistis.

Secunda sententia tenet consistere intellectionem in qualitate, sed non distingui a verbo mentis, produci tamen hanc qualitatem vera et propria actione distincta ab ipsa intellectione, sicut quælibet actio distinguitur a suo termino. Ita Suarez lib. i de Trinit. cap. vi, num. v, et lib. iii de Anima, cap. v, num. xi, miraturque valde Thomistas distinguentes actum intelligendi a verbo tanquam duas qualitates impugnare Scotum, qui distinxit ipsum dicere ab intelligere, siquidem si ponunt duas qualitates debent ponere duas actiones sicut et termini sunt distincti. Sententiam Suarez sequitur etiam P. Vasquez 1 p. disput. xxxviii, cap. ii, et disp. cxli, cap. iv, q. iii, et patrocinatur Scotus, qui sentit verbum mentis non esse aliud, quam actum intelligendi in facto esse, ut colligitur ex ejus doctrina in 1, dist. iii, q. viii, et q. vi, §. Hic sunt, et q. vii, §. Ad argumenta opinionum. Addit autem Scotus in 1, dist. ii, quæst. vii, et dist. xxvii, quæst. i et ii, quod dicere et intelligere sunt distinctæ actiones ex natura rei, quem ex eo redarguit Suarez, quia si verbum et actus intelligendi idem sunt, ergo per quam actionem producit verbum, producit etiam actus intelligendi, et sic eadem actio erit dicere et intelligere, quia habet eundem terminum, verbum et actum intelligendi.

Tertia sententia est, intellectionem esse veram operationem de genere qualitatis, quæ per se respicit terminum cognitum, seu objectum, non terminum productum, virtualiter tamen esse productivam verbi,

et hoc verbum est qualitas distincta ab ipsa intellectione. Prima pars est Cajetani 1 p. q. lxxix, art. ii, §. Quoad secundum, et q. xxxiv, art. i ad 2; Ferrariensis ii contra Gent. c. ix in fine, et c. lxxxii, §. Quod si objiciatur; Capreoli in 1, dist. xxxv, q. i, art. iii, et aliorum plurium quos citant, et sequuntur Carmelitani, hic dist. xxxi, q. i, n. vi. Secunda pars, quod virtualiter sit actio productiva termini, est eorundem Auctorum qui licet dicant esse qualitatem, non tamen agnoscunt contra Scotum distinctionem, seu productionem verbi distinctam ab ipso intelligere, ut Cajetanus 1 p. q. xxvii, art. i, Bannez, Zumel, Nazarius super eundem locum. Tertia pars quod sint duæ qualitates, verbum et intellectio, sequitur ex sententia prædicta, quæ ponit intellectionem esse qualitatem, et tamen producere verbum, viderique possunt Auctores apud Carmelitanos, citato loco q. iii, n. xlii.

DICO ERGO PRIMO: In sententia S. Thomæ, quatuor sunt ponendæ in intellectu nostro ad intelligendum requisita, scilicet potentia, seu virtus (ad quam etiam pertinet habitus, seu lumen) species intelligibilis, actus intelligendi, et verbum, seu conceptus, aut species expressa. Constat hoc ex ipso D. Thoma quæstione viii de Potentia, artic. i, ubi inquit: « Quod intelligens in intelligendo ad quatuor potest habere ordinem, scilicet ad rem quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem, qua fit intellectus in actu, ad suum intelligere, et ad conceptionem intellectus, quæ quidem conceptio a tribus prædictis differt. » Id ipsum docet quæstione ix de Potentia, artic. v, et videri etiam potest in quæstione iv de Veritate, art. ii.

Nec potest dici, quod D. Thomas non docet differre verbum ab ipso intelligere, ut est qualitas in facto

esse, sed ut est actio tendens in fieri ad verbum ut ad terminum. Cæterum cum actio ista non sit actio de prædicamento actionis, sed qualitatis, ut ex D. Thoma ostendimus, relinquatur quod sit qualitas distincta, hoc ipso quod D. Thomas dicit differre intellectionem a verbo, de qua distinctione statim agemus.

Ratio autem conclusionis ea est, quam insinuat D. Thomas citato loco, quia ista quatuor ita se habent, quod vel possunt separari, vel unum est causa alterius, ergo distinguuntur. Antecedens patet, nam species et potentia separantur aliquando, quia datur potentia sine specie ut in nobis, illa vero acquiritur, et advenit, vel per acquisitionem, vel per infusionem. Ab ipso vero intelligere distinguuntur potentia, et species, tum quia intelligere est operatio procedens ab illis; tum quia aliquando non intelligimus actu, sed potentia. Et eodem modo distinguuntur a verbo, quod est actualis terminus intellectionis. Verbum autem distinguitur ab intelligere, non quia verbum ipsum possit separari ab intelligere actuali seu quia verbum est aliquid procedens per intelligere, tanquam imago expressa per actum experimentem, alioquin si non esset res procedens per intellectionem ut expressivam, et consequenter distincta ab illa, non possemus ex nostro verbo colligere, et explicare productionem verbi Divini per intellectionem, ut communiter faciunt Patres et Theologi. Potest tamen ipsum intelligere inveniri sine verbo, ideoque separatur ab illo, in Divinis quidem manifeste Spiritus Sanctus, et Filius intelligunt, et non producunt verbum, in nobis autem probabiliter visio beata illud non producit, ut dicemus infra.

DICO SECUNDO: Intellectio etiam ut distinguitur a conceptu produc-

to, non est actio de prædicamento actionis, sed de genere qualitatis. Itaque est actio metaphysica, cuius munus est per modum actus ultimi et secundi actuare ipsum operantem, et sic manere in illo, non autem se habere præcise, ut via et motus ad rem productam: sicque actio metaphysica de se et formaliter solum respicit pro termino objectum, non productum, licet secundo non repugnet producere.

Hanc conclusionem sæpe docuimus, et est expressa D. Thomæ opuse. XLVIII, tractatu de actione, c. vii, ubi concludit: « Quod actio immanens non est directe in prædicamento actionis. » Excluditur autem a prædicamento actionis propter duo. Primum, quia actio prædicamento dicit aliquid fluens cum motu, ut docet S. Thomas in I, dist. VIII, q. IV, art. III ad tertium, non quia actiones instantaneæ non pertineant ad prædicamentum actionis, sed quia debent esse immutativæ, et illativæ passionis, eo quod actio quæ est prædicamentum se habet comparative ad passionem, unde actio non inferens passionem non est de genere illius prædicamenti. Intellectio autem per se, et formaliter non infer passionem, sed tanto perfectior est, quanto minus pendet ab immutatione, et passione, nam licet antecedenter ad cognitionem requiratur in nobis aliqua mutatio, quatenus indigemus recipere aliquam speciem, vel lumen, sive ab intellectu agente, sive a Deo infundente, tamen ipsa elicientia actionis si perfecta est, non fit cum aliqua passione, quia si hoc esset, ordinaretur intellectio ad acquirendam aliquam formam in subjecto, qua acquisita cessaret actio, inducta enim passione per receptionem formæ productæ actio cessat et solum remanet passio. At vero intellectio non cessat per acquisitionem

alicujus formæ, quia etiam productio conceptu, seu verbo quod est ejus terminus, remanet intellectio contemplans in illo, imo tunc est perfectior intellectio, quando jam perfecte formatum est verbum, ergo intellectio formaliter loquendo, et ut perfecta, non infer passionem, nec respicit terminum productum, seu formam, qua acquisita cesset, et ita non est actio inferens passionem, et terminata in illam, sed solum respicit objectum, ut consideratione attactum.

Secundum fundamentum est, quia intellectio ordinatur ad perficiendum ipsum operans, non ad perficiendum ipsum operatum, ergo non est formaliter actio de prædicamento actionis. Patet consequentia, quia actio formaliter loquendo est via et causalitas, non autem finis ultimatè intentus, ad hoc enim datur actio ut aliquis terminus transeat de non esse ad esse. Unde pertinet ad ipsum fieri, seu ad ipsam tendentiam termini in facto esse. At vero intellectio non præcise se habet ut via, et causalitas alicujus termini, seu effectus, sed ut perfectio ultimatè intenta ab intellectu, et si aliquem effectum habet, potius ordinat illum ad se, quam e contra, eo quod perfectio intellectus non est in producendo aliquem effectum sed in attingendo veritatem, et si producit effectum, v. g. conceptum est, ut in eo contempletur veritatem et sic contemplatio est ultimum quod actuatur, perficitque intellectum, unde beatitudo, quæ est summa perfectio intellectus in actuali intellectione, et contemplatione consistit. Intellectio ergo et contemplatio sunt operationes finis, non actiones viæ, et ideo non pertinent ad prædicamentum actionis, quæ tantum est via et causalitas, unde D. Thomas comparat ipsum intelligere ipsi existentia, seu esse in genere intelli-

gibili p. q. XIV, art. IV, et expressus q. XXXIV, art. I ad 2, ut infra in ultima conclusione ponderabimus, et assignat illam causam, quia intelligere non significat actionem ut ab agente exeuntem, ubi excludit illam a prædicamento actionis: non enim solum dixit non esse actionem exeuntem extra agentem, sed non exeuntem ab agente, quod est negare rationem viæ, et causalitatis præcise ordinatæ ad terminum.

Et totum hunc discursum complexus est s. doctor I contra Gentil. c. c, ubi inquit: « Quod hujusmodi actiones immanentes sunt perfectiones eorum quorum sunt operationes, et possunt esse ultimæ, quia non ordinantur ad aliquod factum quod sit finis. Operatio vero vel actio ex qua sequitur aliquid præter ipsam est perfectio operati, non operantis, et comparantur ad ipsum sicut ad finem. » Ita D. Thomas quia ergo actus immanens non ordinatur ad terminum producendum ut ad finem, sed ad objectum intentionaliter attingendum, quæ attingentia est perfectio operantis, ideo actio immanens non est directe actio de prædicamento actionis, nec per se productiva. Et in hoc etiam convenit Scotus in I, dist. II, questione ultima, et dist. XXVI, et in aliis locis, qui ideo distinxit dicere ab intelligere, quia actio immanens qualis est intellectio non producit aliquid, ut constat ex IX Metaph. et I Ethic. Sed differimus a Scoto, quod ipse non posuit intellectionem esse virtualiter actionem productivam, et ideo dixit, quod dicere non est actus intelligendi, licet sit actus intellectus; consequenter vero ponendo, quod verbum non distinguitur ab intellectione in facto esse, dixit esse duas actiones distinctas intelligere, et producere verbum. Ut autem in hoc explicemus nostram sententiam,

DICO TERTIO: Expressio productiva

verbi, seu dictio non est actio ab ipso actu immanente intellectiois, sed ipsa intellectio est virtualiter actio productiva verbi: nec indiget intellectio alia actione per quam producat, quia procedit per emanationem, neque alia actione, qua producat, quia ipsa virtualiter est productio. Hæc conclusio communiter tenetur a discipulis S. Thomæ I p. quæst. XXVII, art. I, ubi videri potest Cajetanus, Nazarius, Bannez, Zumel, et alii. Est expressa D. Thomæ, nam in questione IV de Verit. artic. II ad 5, inquit: « Quod in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est ex se exprimere aliquam conceptionem; nec aliter possumus intelligere, nisi hujusmodi conceptionem exprimendo, et ideo, omne intelligere in nobis, proprie loquendo est dicere. » Similiter in IV contra Gent. c. XI: « Quod verbum est terminus operationis intellectualis, intellectus enim intelligendo concipit, et format verbum. » Et idem habet opusculo XIII et XIV. Et ad idem consonat quod dicit I part. questione XXVII, artic. I: « Quod quicumque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit verbum. »

Ratio conclusionis est, quia dicere est productio verbi experientis, et manifestantis rem, non quomodocumque, sed ut intellectam et cognitam, seu ut terminum intellectiois, sed res non potest reddi intellecta in actu, nisi per ipsum intelligere et intelligi, ergo neque potest verbum procedere ab intellectu, nisi per ipsum intelligere. Major manifesta est, quia verbum non potest exprimere rem ipsam nisi aliqua imagine vitali, et animata, et non alia vitalitate quam cognitionis, quia non pertinet nisi ad principium cognoscitivum verbum ipsum et imago, siquidem est

locutio, et locutio solum pertinet ad principium cognoscitivum, ergo debet exprimere rem ut vitaliter affectam ab ipsa cognitione, ergo non solum ut intelligibile in actu primo, sed ut intellectam in actu secundo. Unde etiam per voces exteriores non solum representamus res, sed etiam cognitionem nostram, id autem representat verbum interius, quod vox exterius. Constat etiam, quod verbum exprimit rem ut locutam, ergo ut cognitam, quia incognitum non est locutum, ergo similiter ipsa locutio seu dictio erit cognitio. Unde probatur minor, quia res non dicitur intellectionis, intelligi enim essentialiter dependet ab intelligere, ergo expressio rei per modum intellectæ, est expressio ipsius intelligere, seu ipsum intelligere ut expressivum, et manifestativum, de se enim intelligere manifestatio est, et lumen, unde per se habet esse expressivum, seu manifestativum, aliquando quidem ex necessitate et indigentia, quia obiectum ipsum non est sufficienter explicatum, et evolutum, et ita proceditur ab imperfecto ad perfectum, sicut in nobis fit per discursum, et cogitationem, et sic præcedit verbum intelligere perfectum, sed procedit ab intelligere imperfecto, et in fieri, et generaliter, quancumque formatur verbum, ipsum fieri verbi etiam est intelligere in fieri. Aliquando vero procedit verbum ex abundantia intelligendi, quatenus intellectus quanto perfectius intelligit, tanto magis facit impetum ad manifestandum se, naturaliter enim intellectus est manifestativus, et communicativus sui, et quia manifestat res, ut intellectas, oportet quod illud dicere, seu exprimere sit substantialiter intelligere. Et hoc modo procedit Verbum Divinum per intelligere Patris non ex indigentia sed ex intelligentia.

Secunda pars conclusionis, quod ipsa intellectio sit virtualiter actio productiva, constat ex precedente, quia dictio est ipsamet intellectio ut expressiva sed dictio est actio productiva verbi, ergo intellectio ut expressiva est productiva, et cum sit genere qualitatis ut ostensum est, solum virtualiter erit actio productiva. Et deinde, quia intellectio procedit ab intellectu, et specie, ut a virtute productiva sui, et ipsius verbi mediante intellectione, siquidem, ut diximus, verbum est terminus expressus ipsius intellectionis, sed intellectio non habet ut virtus intelligendi, et ut principium per modum actus primi, siquidem intellectio est actus secundus intelligentis, et ultimum quo constituitur in actu, ergo si verbum procedit mediante intellectione, non procedit mediante illa ut virtute, et actu primo producentis, ergo ut mediante actione productiva, quia illud quod se habet ut actus secundus inter producentis et productum, est ipsamet actio productiva, sive formaliter, sive eminenter. Unde constat quod ipsamet intellectio, licet sit qualitas, tamen quia habet rationem actus secundi, et ita neuter est actio productiva, de se habet procedere a suo principio eo modo, quo procedit actio, scilicet per modum emanationis, non per actionem mediam superadditam.

DICO QUARTO: Intelligere et dicere differunt, ut res et modus, intelligere autem et verbum differunt sicut res et res.

Prima pars sumitur ex D. Thoma 1 part. quæst. xxxiv, artic. 1 ad tertium, ubi inquit: « Quod dicere et intelligere differunt, nam intelligere importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur, dicere autem importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum, nihil enim aliud est dicere

quam proferre verbum. » Et in iv de Veritate, articulo secundo ad quintum inquit: « Quod in nobis dicere non solum significat intelligere, sed intelligere cum hoc, quod est exprimere aliquam conceptionem. » Ergo secundum D. Thomam distincta habitudo importatur in ipso dicere, quam in intelligere, et consequenter diversus modus.

Ratio est manifesta, quia dicere identificatur cum intellectione, quia ut probavimus non est actio distincta, et seorsum ab illa. Ex alia parte actualis dictio ponit aliquam habitudinem in intelligere præter ipsam substantiam intellectionis, quia intellectio de se non dicit habitudinem productivi, nec respicit terminum ut productum, sed ut cognitum, dicere autem respicit terminum et dictum, seu ut productum; iste autem respectus, seu habitudo, aliquis modus est. Potest etiam separari ab intellectione, licet non e contra, ut in visione beata secundum sententiam probabilem non generatur Verbum, et in divinis intellectio prout in Filio, et Spiritu Sancto non producit Verbum, ergo reperiuntur signa distinctionis modalis, quia dictio nunquam potest esse sine intellectione, bene tamen intellectio sine dictione, distinguuntur ergo ista formalitates, quatenus intelligere respicit obiectum ut præcise intelligibiliter attingendum, dictio autem ut productiva, et ponendo inesse ipsum verbum.

Quoad secundam partem conclusionis, constat ex dictis, quia intellectio non est actio, quæ sit sola et pura causalitas, sicut actio de prædicamento actionis, sed est qualitas ipsius operantis, ut in conclusione secunda ostensum est. Quod vero ipsum verbum sit etiam qualitas constat, quia est imago expressa representans obiectum, ergo si species in pressa est qualitas, quia repræ-

sentativa est saltem virtualiter, non minus erit qualitas species expressa, quia perfectius representativa est, et magis in actu quam species impressa. Item etiam, quia per expressionem generatur aliquid simile ipsi speciei impressæ, quæ est principium intelligendi et exprimendi, ergo oportet quod sit qualitas sicut ipsa species, non modus aliquis ipsius, alias non diceretur simpliciter illi similis, ita ut ex sua ratione non repugnet, quod ipsa Verbi productio sit generatio, ut in Verbo Domino ut dicitur 1 part. q. xxvii, art. iii.

DICO ULTIMO: Intelligere formalissime consistit in operatione habente se per modum actus ultimi ipsius intelligentis in ordine ad obiectum, ideoque formalitas illius, ut distinguitur a dicere magis consistit in actuone quam in origine. Ita sumitur ex D. Thoma 1 parte, quæst. xxxiv, art. 1 ad 3, ubi inquit: « Quod intelligere solum dicit habitudinem intelligentis ad rem intellectam ubi nulla ratio originis importatur; » licet enim intelligere originetur ab intellectu, et emanet vitaliter ab eo, quia operatio vitalis est, tamen non reddit intelligentem ex eo solum quia procedit, sed quia obiectum attingit, et in illa attingentia obiecti non explicatur formaliter ordo originis, sed supponitur.

Et ratio est, quia illud est formaliter intelligere, ex quo formaliter et immediate sequitur intelligi in obiecto, et attingentia illius in subjecto, ita quod constituatur intellectus attingens obiectum; tunc enim principaliter denominatur intelligens, quando constituitur apprehendens obiectum, ergo licet ad hoc, ut vitali modo fiat ista apprehensio, requiratur egressio ab ipso intelligente, tamen hoc est commune omnibus actibus vitalibus; ut autem specialiter constituatur in ratione intelligentis oportet, quod id habeat secun-

dum attingentiam objecti, in qua completur ratio apprehensionis, licet ut vitalis sit rationem processionis supponat et requirat in nobis, in quibus vitalis actus est operatio superaddita potentia, et ab illa vitaliter emanans, in Deo autem intelligere non est superadditum intellectui, nec procedit ab illo, alias distingueretur ab illo realiter. Quare principalis ratio intellectionis, ut intellectio est, non est ipsa egressio seu origo ab operante, sed actio ipsa qua in genere intelligibili constituit intellectum in actu secundo conjunctum ipsi objecto, seu tendens ad illud intentionaliter et intelligibiliter. Cujus signum est, quia intelligere non ordinatur solum ad terminum aliquem egredientem et procedentem, quale est verbum, sed etiam ipso producto adhuc intellectio actuat et informat intellectum, et ita perficit illum tanquam ultima actualitas, non tanquam via ad terminum.

Et ex his colligitur, quomodo dicitur intelligere se habere ad formam intelligibilem sicut esse ad formam naturalem, ut docet D. Thomas I p. quæst. XIV, articulo IV et quæst. XXXIV, art. II ad 2, ubi inquit: « Quod intelligere se habet ad intellectum in actu, sicut esse ad ens actu, non enim intelligere significat actionem ab intellectu exentem, sed in intellectu manentem. » Quam rationem etiam attingit quæst. LIV, art. II. Hoc autem non intelligitur de ipsa intellectione, ut est dictio seu expressio, sic enim non se habet ut esse actuans, sed tanquam actio et productio effectiva; sed intelligitur de ipsa intellectione, ut præcise est ultima actualitas intellectus in ordine ad objectum, sic enim actuat, et informat intellectum et formam intelligibilem in esse intelligibili, illumque constituit in actu ultimo et perfecto, et ita maxime convenit

ipsi contemplationi. Non repugnat autem quod actio quando est immanens det esse ipsi agenti, licet non quando est transiens, ut docet D. Thomas quæstione illa XIV citata, non quidem esse physicum et naturale, hoc enim supponitur, ut operatio intelligendi exeat ab intelligente, sed esse intelligibile, quod accidentale est in creaturis, in quibus intellectio est operatio emanans; in Deo autem est ipsum esse substantiale, sed ibi non emanat intellectio, ut operatio.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur, ad probandum quod intellectio, ut distinguitur a verbo, non potest esse qualitas, sed de prædicamento actionis: Nam expresse negat Philosophus actus immanentes esse qualitates, ut patet X Ethic. cap. III: « Nec enim, inquit, virtutis operationes qualitates sunt. » Constat autem operationes virtutis, actus immanentes esse, et IX Metaph. c. IX, dividit veram et propriam actionem in immanentem et transeuntem: ergo utraque debet esse propria actio, quia utraque est membrum illius divisi. Confirmatur, quia non potest intelligi, quod intellectio sit vera et proprie qualitas, nisi sit effectus proprie per actionem productus, quæ enim est ratio ut ad talem qualitatem non detur actio, sed sine actione dimanet, præsertim cum in nostra sententia dimanatio passionum a natura fiat per actionem non ipsius naturæ, sed generantis, in præsentem autem non est actio generantis, qua illa qualitas attingatur, ergo non est emanatio per modum propriæ passionis, erit ergo emanatio per modum veræ actionis.

Respondetur Aristotelem in primo loco loqui de qualitatibus perma-

nentibus, quales sunt habitus, non de qualitatibus transeuntibus, quales sunt actus, et ita intellectio, cum sit actus, non pertinebit ad habitum, sed ad dispositionem. Et hoc sumitur ex ipso textu Philosophi, quia in illo solvebat quoddam argumentum Platonicorum contra Eudoxum, quo probant, delectationes non esse de genere honorum, quia boni dicimur per qualitates, delectatio autem non est qualitas, sed motus, ergo non est de genere honorum, sed imperfectorum, quæ argumentatio non valet, nisi ly *qualitas* sumatur pro qualitate permanente, qua modo permanenti dicimur boni. Respondet autem Philosophus, quod etiam operationes virtutis sunt qualitates, scilicet non permanentes, et tamen bonæ sunt, non ergo ratio boni restringitur ad solas qualitates permanentes, sed etiam ad operationes, quæ sunt actus seu qualitates transeuntes.

Ad secundum locum ex IX Metaphysicorum dicimus, potius stare pro nobis, nam ibi in text. XV dividit Philosophus actiones ex parte potentiarum dicendo: « Quod quarundam potentiarum activarum finis est solus usus potentia, et non aliquid operatum per actionem, sicut ultimus finis potentia est visio, et præter eam non sit a potentia visiva aliquid opus operatum, in quibusdam vero potentis activis, fit aliquid opus præter actionem, ut ab arte ædificativa fit domus præter ipsam ædificationem. » Et subdit: « Quod actio immanens non perficit aliquid operatum, sed ipsum operans. Et ita est in ipso sicut perfectio ejus. » Unde potius colligitur, quod operatio immanens ut visio et intellectio non sunt actiones de prædicamento actionis, sed de genere qualitatis eo quod non se habent, ut pura, et nuda causalitas tendens ad effectum, sed ut perfectio ultima

ipsius operantis, si quidem etiam producto effectu remanet actuans vitaliter ipsum operantem, quod non haberet si esset actio de prædicamento actionis, desinit enim producto effectu.

Ad confirmationem respondetur, quod qualitas, quæ est operatio et actus secundus, non procedit per aliam actionem, bene tamen qualitas quæ non est operatio, nam hoc ipso quod est actus secundus immanens, eminenter habet vim actionis transeuntis. Et non indiget alia actione media procedere, quia ipsa actus seu operatio est, et ad qualitatem quæ actus non est, datur actio. Nec dicitur emanare tanquam propria passio, sed modum, quo actiones emanant, quia non procedunt media alia actione, alias esset processus in infinitum, quia illa alia actio exigeret aliam actionem qua procederet. Quare non solæ passionis sunt quæ emanant, sed etiam actiones et relationes, sive actio sit de prædicamento actionis, sive sint actus, et operatio de prædicamento qualitatis, licet enim non sint actiones cum imperfectione quæ est motus, sunt tamen actiones perfectæ. Et ideo non debent carere illa perfectione actus secundi, qua seipsa emanat ab agente, hoc enim non fundatur in imperfectione motus, sed in ipsa ratione actus secundi.

Secundo arguitur: Quia vel intellectio est vera et propria causalitas ipsius verbi vel non; si hoc secundum, ergo verbum producitur alia actione, quam cognitione, siquidem aliqua actione debet produci, unde dictio distinguetur ab intellectione, nec intellectio erit eminenter actio, sed tantum qualitas absoluta, et consequenter produceretur per aliam actionem. Si dicatur primum, non est cur intellectio excludatur ab actione prædicamentali, aut cur dicatur

qualitas, quia non possunt in unum convenire, qualitas quæ dicit entitatem in facto esse, et actio seu causalitas quæ dicit rem in fieri et tendentia fieri enim est aliquid imperfectum, qualitas autem in facto esse dicit perfectam existentiam. Nec potest dici, quod actio quæ non est qualitas non solum importat causalitatem et fieri, sed etiam fluxum et motum. Nam contra est, quia illuminatio, et aliæ actiones instantaneæ vere et proprie sunt actiones, et tamen sunt sine motu: ergo non requiritur motus successivus, sed sufficit mutatio, hæc autem etiam invenitur in intellectione, nam intellectio illa, et conceptus informat intellectum, eique inhærent, et mutant ipsum de non intelligente in intelligentem, ergo habent rationem propriæ actionis. Denique, gratis dicitur, quod ad rationem actionis propriæ requiritur, quod sit cum motu et fluxu, de se enim solum exigit quod sit causalitas constituens causam efficientem in actu causantem, ergo sicut causa efficiens non dicit esse moventem, sed causantem, ita neque actio dicit essentialiter rationem motus, sed causalitatis, præsertim cum motus sit postprædicamentum, actio autem prædicamentum sit.

Respondetur intellectionem habere veram et propriam causalitatem, licet non cum imperfectione sed eminenter et perfecte, neque enim ratio causalitatis restricta est ad prædicamentum actionis, nisi sit cum tali imperfectione, quod tantum ordinetur ad effectum, ut via et tendentia ad terminum, non autem propter se operatur tanquam ultimum, quod intendit agens. Et hoc ideo, quia prædicamentum actionis est, quod denominat agens ab effectu secuto seu passione subiecti, dividitur enim actio prædicamentum contra passionem, licet

enim ista sex ultima prædicamenta non sint denominationes extrinsecæ dependet tamen eorum denominatio ab aliquo extrinseco, ut docet S. Thomas, opusc. XLVIII, tractatu de ultimis prædicamentis, et nos diximus in Logica, quæst. XIX. Quare ut aliqua actio sit de hoc prædicamento oportet, quod respectu subiecti sit mutatio seu motus, et respectu effectus sit pura et mera causalitas ordinata ad ipsum. Quod si ratione sui, operatio aliqua seu actus secundus queritur, nec propter effectum producendum tantum, sed etiam producto effectu manet et perficit ipsum operantem, et non solum operatum, talis actus secundus excedit prædicamentum actionis, quæ non queritur propter se, sed propter effectum, et ut via ad illum, sed est de prædicamento qualitatibus, quia subiectum actuat et qualificat. Et quando dicitur, quod non possunt convenire in unum causalitas et qualitas, respondetur id verum esse de causalitate imperfecta, et tantum ordinata ad effectum, quæ cessat effectu producto, ulpote via ad illum, non potius ordinat effectum ad se, et ordinatur ad perfectionem ultimam operantis. Et ita manet, etiam effectu producto, sicut producto verbo adhuc manet intellectio, licet in quantum gerit officium causalitatis respectu conceptus producti, inferior ipso videatur, sed tamen simpliciter est perfectior, quia non sistit in hoc, sed etiam manet, et perficit operantem post effectum productum, neque est solum via ad perficiendum operatum.

Ad id quod dicitur, etiam in intellectione inveniri mutationem, respondetur quod invenitur mutatio quasi metaphysica, id est, reductio actus primi ad secundum, non autem physica, quæ consistit in corruptione unius, et positione alterius formæ in subiecto, eo quod est ac-

tus secundus non de se ordinatus ad effectum, sed propter se et ratione sui perficit operantem, et non solum operatum, talis autem mutatio non pertinet ad prædicamentum actionis, sed excedit illud. Et ita licet conceptus seu verbum producat, ut inhærens et eductum de ipso subiecto, non tamen requiritur, quod id fiat per eductionem seu actionem formalem, sed per eminentem, quæ est ipsa qualitas intellectionis, ut actus secundus et operatio virtualiter productiva et consequenter eductiva, ipsa autem intellectio non educitur per aliam actionem, sed se ipsa emanat, sicut aliæ actiones et relationes. Quare non gratis dicitur requiri ad prædicamentum actionis, quod sit causalitas cum motu, eo quod est causalitas imperfecto modo et ordinata præcise ad perfectionem ipsius operati, et ad ejus esse non ad perfectionem operantis, ideoque mutationem rei operatæ importat, et corruptionem oppositi etiam in instantaneis.

Quod si inquiras: Quomodo potest intellectio esse virtualiter actio, nisi conveniant ei conditiones actionis, quarum una est, ut identificetur cum reproducta tanquam fieri, et causalitas cum termino, intellectio autem si est qualitas non potest identificari cum verbo, quod est qualitas distincta, et sic non identificata, nisi dicatur quod est virtualiter actio, quia habet virtutem emittendi verbum, et actionem productivam ejus; sed tunc intellectio se habebit ut actus primus, non ut actus secundus, quia sic esset virtus emittens actionem, respondetur quod actiones immanentes non habent omnes conditiones transeuntis, sic enim non eminenter, sed formaliter essent sicut ipsæ. Illa autem conditio actionis, quod identificatur cum termino solum convenit actioni, quæ præcise est

via et causalitas effectus, et ordinata ad ipsum, non vero ejus actioni, quæ præcise est via et causalitas effectus, et ordinata ad ipsum, non vero ejus actionis, quæ per se est ultimum ad quod ordinatur operans, et ad perficiendum ipsum, non vero solum ad perfectionem operati ordinatur: hæc enim non identificatur cum effectu, sed etiam producto effectu perficit operantem. Quare actus immanens solum est virtualiter actio, quia est actio quantum ad emissionem et originationem effectus, non quantum ad identificationem et subordinationem ad effectum. Nec tamen dicitur se habere ut virtus in actu primo, quia formaliter est actus secundus, perficiens operantem, et originans effectum operatum, non tamen sistens in ipso, et subordinatus illi, sed potius effectum ordinans ad se, ut perficiat operantem in illo: in quo valde assimilatur actioni Divinæ quæ ut actio est tenet se ex parte Dei, et solum infert mutationem in effectu, operatur quippe Deus per actionem immanentem, et in hoc imitatur eum actio immanens creata, quod emittit ex se effectum, et est actus secundus originans ipsum, non autem identificatur ei, sed sola mutatio ipsius, quæ est fieri passivum ejus, non autem facere activum, quod ex parte actionis immanentis se tenet. Cum autem Philosophi dicunt, actionem et passionem non distinguunt nisi modaliter, loquuntur de actione, quæ identificatur cum motu, hæc enim non distinguitur realiter a passione et termino, sed modaliter.

Ultimo arguitur: Quia dictio est actio distincta ab intelligere, ergo etc. Antecedens probatur primo, quia intelligere est qualitas distincta a verbo in nostra sententia, ergo distincta actione procedit quam ipsum verbum, verbum autem proce-

dit per dictionem, ergo distinguitur dictio ab intelligere secundo. Quia dictio supponit intellectionem, quia ex hoc quod intelligit procedit Verbum, ut dicit S. Thomas 1 p. q. xxix, art. 1, et ex alia parte intelligere ut contemplari supponit dictionem, quia in verbo dicto fit contemplatio. Similiter dicere importat ordinem originis, intelligere habitudinem informationis, qua intellectus actuatur ab objecto, ut docet S. Thomas 1 p. q. xxxiv, a. 1 ad 1, ergo distinguntur ut actio, et non actio. Tertio, quia separari potest intelligere a dicere, quia ut dicemus sequenti articulo datur aliquando intellectio sine hoc quod producat verbum, ergo non sunt eadem actio intelligere et dicere. Confirmatur, quia ipsa intellectio habet quiddam requiritur ad rationem verbi, ergo ipsa non est dictio, sed dictio est id quod producit intellectio in facto esse. Antecedens constat, quia verbum est notitia, ut illud vocat S. Thomas 14 de Verit. artic. 11 ad 2, intellectio autem notitia est. Intellectio etiam manifestat, quia actu per illam attingit objectum intellectus; est etiam qualitas et non dicit rationem originis, sed informationis, ergo habet quiddam requiritur ut sit expressa representatio et qualitas manifestans non per modum tendentiae et viae, sed per modum qualitatis informantis et termini.

Respondetur negando antecedens. Ad primam probationem respondetur in primis illam consequentiam quae est Patris Suarez 11 de Trinitate, c. vi, n. v, esse infirmam, quia esto intellectio et verbum sicut distinctae qualitates, non sequitur debere produci diversa actione, eadem enim actio potest habere plures terminos inadaequatos, et inter se ordinatos. Secundo, addimus intellectionem esse qualitatem per modum actus secundi, et operationis, et ita esse

virtualiter, seu eminenter productivam, unde et quia operatio est, exit emanando a suo principio, non per aliam actionem, et quia virtualiter productiva est, non per aliam actionem, sed per se producit verbum, quia per se est expressiva. Ad secundam probationem dicitur, quod dictio supponit intellectionem, et intellectio dictionem secundum diversas considerationes, non tanquam duo omnino diversa, sed ut formalitates, seu modi ejusdem operationis, supponit enim dictio intellectionem sicut formalitas, seu modus rem ipsam cujus modus est, sicut sensitivum supponit vegetativum non sicut entitatem, et formam diversam, sed ut gradum ejusdem. Et ita cum dicit D. Thomas quod quia intelligit, concipit seu dicit, non est sensus quod una actio est causa alterius, sed quod in eodem actu una perfectio, seu formalitas est ratio alterius; ex eo enim aliquid est dicens seu loquens, quia est intelligens, non entitate diversa, sed eadem includente utramque perfectionem. Et contemplatio supponit verbum productum in quo contempletur, et productionem ejus, non tanquam actionem distinctam, sed tanquam unam et eandem secundum diversos status, seu respectus; nam cognitio est formalitas sui objecti faciendo verbum, quod cognoscendo et exprimendo format, et sic ut respicit objectum cognitum est cognitio, ut expressum et formatum in ratione representationis est expressio, et productio, rursusque cognitio perficitur in ratione contemplationis in ipso verbo expresso, et producto, in quo objectum attingitur. Quod vero intelligere secundum se non importet habitudinem originis, sed informationis, non infert distinctam actionem entitativam, sed formaliter, id est, quoad habitudinem, seu formalitatem ex-

primendi, idem enim actus, seu operatio est actus secundus potentiae, virtualiter tamen est actio productiva, seu expressiva conceptus non per novam entitatem actionis, sed per diversam ejusdem cognitionis habitudinem. Ad tertiam probationem dicemus sequenti articulo, non enim dicere separatur unquam ab intelligere, sed e contra quod est signum distinctionis modalis.

Ad confirmationem respondetur, verbum manifestare representando, intellectionem autem manifestare operando, et cognoscendo, et verbum dicitur notitia terminativa, seu per modum termini, in quo fit notitia, non formaliter et per modum operationis, ut etiam advertit S. Thomas 1 p. q. xxxiv, a. 1 ad 2, differt autem esse manifestativum, et expressivum per modum representationis, vel per modum operationis, et actus, quod primum dicit rationem imaginis et similitudinem tanquam res expressa, et dicta; secundum autem dicit rationem actus ultimi et tendentiae ab objecto, ut cognitum non faciendo illud praesens per modum similitudinis, sed praesens factum vitali actu attingendo, et operatione ipsa seu actu ultimo representatum objectum cognoscendo.

ARTICULUS II.

Utrum ad omnem intellectionem sit necessaria productio verbi?

Supponendum est, quod ut supra q. viii, a. iii attigimus, necessitas ponendi verbum in nostra intellectione ex duplici principio fundari potest. Primo, propter ipsum objectum, secundo, propter ipsam potentiam operationem. Propter ipsam actionem fundantur hanc necessita-

tem plures Auctores, qui existimant verbum, ideo solum requiri ut operatio ipsa terminum habeat, eo quod illam operationem existimant esse formaliter de praedicamento actionis, actio autem sine termino dari non potest, unde respondent difficultati, non posse dari intellectionem actionem sine verbo, et in Deo etiam intelligere habet verbum, licet non sub omni consideratione, sed ut est intelligere fecundum in Patre. Sic sentiunt P. Suarez disput. xviii Metaph. sect. 11, a num. vii, et lib. 11 de attributis negativis, capit. xii et xiii. Videri etiam potest lib. 11 de Anima, cap. vi; Comimbrienses, 111 de Anima, capit. viii, questione 11, artic. 11; Molina 1 p. quaest. xxvii, art. 1; Vazquez, Rubio, Montesinos, et alii quos citant Carmelitan hic disput. xii, quaest. v.

E contra vero apud D. Thomam et ejus scholam verbum requiritur in intellectu, non ex parte potentiae, aut operationis ejus ut productivae, sed ex parte ipsius objecti, vel ut reddatur praesens si sit absens, vel ut reddatur sufficienter immateriale, et spirituale in ratione termini intellecti et cogniti intra intellectum, nec solum sit intelligibile in actu primo per modum speciei impressae; vel denique ut reddatur objectum manifestatum in aliqua representatione tanquam res dicta et locuta. Et ad duo prima requiritur verbum ex indigentia ipsius intelligentis, et objecti intellecti, ad tertium autem requiritur verbum propter abundantiam intelligendi, quatenus ex abundantia cordis os loquitur, et propter ea dixit Augustinus, quod verbum in Deo non procedit ex indigentia, sed ex intelligentia, quia non procedit ut reddat essentiam Divinam intellectam in actu, aut Patrem intelligentem, quia essentia se ipsa est in actu puro intelligibilis, et intellecta, sed

ut manifestetur, et representetur in imagine, id quod est in intelligentia.

Hæc sententia sumitur ex D. Thoma qui necessitatem ponendi verbum in nobis desumit ex prima et secunda causa in 1 contra Gent. c. lxxv, ubi inquit: « Quod intellectus per speciem rei formalis intelligendo formas in se ipso quamdam intentionem rei intellectæ, quæ est ratio ipsius quam significat definitio. Et hoc, quidem necessarium est, eo quod intellectus intelligit indifferenter rem absentem, et præsentem, in quo cum intellectu imaginatio convenit, sed intellectus hoc amplius habet, quod etiam intelligit rem ut separatam a conditionibus materialibus sine quibus in rerum natura non existit, et hoc non posset esse nisi intellectus intentionem sibi prædictam formaret. » Idem docet iv contra Gent. c. xi, et opusc. xiii et xiv, et quod requiratur etiam propter manifestationem specialiter videri potest in q. iv de Verit. a. ii, præsertim ad primum et alii locis, ubi docet quod Pater dicendo Verbum manifestat, et exprimit totam Trinitatem, et omnem creaturam, ut etiam docet i p. q. xxxiv.

Ratio et fundamentum hujus conclusionis facile constare potest, quia in præcedenti articulo ostendimus intellectionem ex se non esse actionem productivam, nec respicere terminum ut productum, sed ut cognitum, unde propter assignandum terminum a tali actione productum præcise non est ponendum verbum, sed ulterius oportet assignare necessitatem producendi tale verbum, et hanc non possumus desumere nisi ex objecto, quod in esse objecti formari debet intra intellectum, et intra ipsum poni ut intelligatur, eo quod intellectus est potentia perfecte trahens res ad se, et uniens illas sibi non solum unione

quodam tendente ad rem ut est extra, sed intelligente illam secundum omnes respectus, et modos quibus potest res ipsa præcindi, componi, comparari, dividi, etc. Hæc autem omnia requirunt objectum cognosci, et attingi prout est intra intellectum, quia extra illum non est res ipsa abstracta, comparata, divisa, etc. Sed hoc sortitur beneficio intellectus, ergo potentia, quæ de se cognoscitiva est objecti secundum omnes istos modos quo sortitur intra se, et non extra, necesse est terminari ad objectum ut intra se formatum, et non ut præcise maneat extra se. Nec sufficit ad hoc objectum esse intra potentiam per speciem impressam, tum quia species impressa tenet se ex parte principii elicendi intellectionem, actus autem intelligendi non terminatur ad ipsam speciem impressam, quia sic semper deberet esse reflexa, utpote convertens se ad suum principium a quo elicitur, tum etiam quia ex eadem specie impressa possunt formari plures conceptus, seu species expressæ, quia potest intelligi res secundum diversos respectus inclusos virtualiter in eadem specie, vel secundum comparisonem unius speciei ad aliam, ergo non sufficit species impressa, ut ad illam terminetur intellectio, sed requiritur determinata, et expressa species in qua determinate proponatur intellectui ex parte termini id quod involutum est in specie impressa ex parte principii.

Ad hæc si objectum est absens ita ut in se ipso terminare non possit cognitionem, necessario requiritur, quod hæc terminatio suppletur in aliqua representatione, nec sufficit ipse actus intelligendi, quia iste est ipsa cognitio, non res ipsa cognita, multo minus species impressa quia ab ipsa, ut a principio elicitur cognitio, ergo in illa non

habet rationem termini nisi per reflexionem: reflexio autem supponit actum directum, et de illo inquiremus quem terminum habeat. Quod si objectum sit præsens sed non sit spirituale, et proportionatum ipsi intellectui, manifestum est quod ad ipsum prout sic non potest terminari intellectio, nisi reddatur proportionatum, et spiritualizatum etiam prout terminat cognitionem, objectum autem non redditur spirituale, et immateriale nisi intra intellectum, quia denudatio a materialibus conditionibus non convenit rei materiali ad extra, sed prout intra intellectum. Quod si objectum ipsum in se spirituale sit, vel est extra ipsum intellectum sicut unus Angelus respectu alterius Angeli, et tunc non potest Angelus ille distinctus deservire alteri per modum speciei etiam impressæ, quia non potest intra ipsum intellectum per substantiam poni cum non habeat aliquam unionem ad ipsum, neque per modum formæ cum sit substantia, et intellectus accidens, neque per modum materiæ cum non sit ejus subiectum, neque per modum efficientis cum non causet intellectum nisi solus Deus. Si vero substantia Angeli sit intima intellectui, ut est respectu sui proprii intellectus cujus est subiectum, et cui servit per modum speciei impressæ, adhuc non sufficit pro specie expressa terminante intellectionem, quia ut probat D. Thomas iv contra Gent. a. xi, cum intelligere Angeli non sit ejus substantia, seu ejus esse, etiam verbum, seu conceptus Angeli non est ejus substantia, sed accidens. Cujus probationis efficacia consistit in hoc quod verbum representat objectum, ut intellectum, et cognitum, et non solum ut intelligibile, ergo si intelligere et intelligi est accidens, etiam verbum ut intellectum oportet, quod sit accidens, et non

substantia, tum etiam quia unam et eandem rem contingit multipliciter intelligi, et non uno tantum modo, et ideo intelligere quod per modum operationis nascitur ex intelligente, non potest esse ejus substantia, seu ejus esse, quia hæc debet esse fixa et determinata, operatio vero est multiplex et varia, manente eadem substantia, ergo etiam terminus illius debet esse varius et multiplex, siquidem potest diverso modo intelligi idem objectum, per terminum autem qui est verbum, constituitur objectum in ratione intellecti, ergo per aliquid accidentale, et non per suam substantiam debet terminare ipsam operationem; et hoc intra intellectum, quia formatio, et expressio objecti fit per cognitionem, et locationem seu manifestationem internam, et sic oportet, quod talis terminus formatus, extra ipsam cognitionem non sit, et consequenter neque extra potentiam.

Quod si inquiras: Quomodo ipsum verbum possit deservire ad cognoscendum objectum nisi prius cognoscatur tanquam imago representans, cum tamen nullus experiantur se prius videre hanc imaginem ut in ea videat objectum: quomodo etiam potest per cognitionem formari, si ipsa cognitio non respicit objectum, nisi in ipso verbo representatum, respondetur quod imago est duplex. Alia exterior, et instrumentalis, quæ ut cognita ducit in cognitionem objecti, et talis imago prius debet attingi, et cognosci quam objectum ipsum, alia est interior et formalis quæ non est objectum cognitum, sed ipsa est ratio, et forma terminans cognitionem, et hæc non debet esse cognita objective, sed solum cognitionem reddere terminatam formaliter respectu objecti, debet autem formari per cognitionem

ipsum verbum, quia ut dictum est verbum representat rem ut cognitam et intellectam, et sic intellectione ipsa debet formari. Et vocatur aliquando verbum a D. Thoma instrumentum, quo intellectus utitur ad cognoscendum, ut quodlib. v, a. ix, sed tamen non sumit instrumentum pro signo instrumentali, quod objective movet potentia, sed pro medio intelligendi formali et intrinseco ipsi cognoscenti. Nec repugnat, quod eadem cognitio simul cognoscat et formet, ut dicit D. Thomas opuse. xiv, sicut visio omitteret ex se lucem vel colorem, simul videret et produceret objectum suum, alias si prius formaretur verbum, oporteret prius dicere, quam cognoscere, et illa dictio seu locutio cæco modo fieret dicendo quod non cognoscit. Est ergo ipsa cognitio considerata in fieri, et in statu imperfecto formativa verbi, ipso autem formato redditur perfecta et completa cognitio tanquam contemplatio, licet etiam postea iterum possit dicere ad manifestandum objectum ex abundantia intelligentiæ, ut jam supra explicavimus.

His suppositis, circa principalem difficultatem articuli, illi qui existimant verbum poni in intellectu ex eo præcise, ut sit terminus productionis, consequenter in omni intellectione, nulla excepta, ponunt produci verbum. Ita P. Suarez lib. ii de attributis negativis, c. xi et alii supra citati. Qui vero tenent intellectionem productivam, sed requiri verbum, ut objectum reddatur proportionatum, et terminans cognitionem per modum rei intellectæ, affirmant in omni intellectione requiri verbum in qua objectum ipsum per suam entitatem non est intelligibile, et intellectum in actu, et hoc respectu omnis objecti creati invenitur, respectu autem Dei clare visi, probabilius est non formari verbum

creatum quod immediate repræsentet illum in esse intellecti.

Itaque hæc sententia duas habet partes. Prima, quod in omni intellectione circa objectum creatum, vel Deum non clare visum, formatur verbum. Quæ sine dubio est sententia D. Thomæ ut videri potest i p. q. xxvii, a. i et q. ix de Potentia, a. v et q. iv de Veritate, a. ii et iv contra Gent. c. xi et multis aliis locis; in quibus expresse ponit verbum esse distinctum a specie impressa, et ab actu intelligendi, præsertim illa questione ix de Potentia, a. v et q. viii, a. i et aliis locis præcedenti articulo citatis. Ratio vero constat ex dictis, quibus probavimus necessitatem ponendi verbum.

Secunda vero pars sententiæ propositæ, quod respectu Dei clare visi non detur hoc verbum creatum, sumitur ex dictis, et ex ratione D. Thomæ qua i p. q. ii, a. xii excludit omnem similitudinem representativam Dei in se in quo genere intrat verbum, concedit autem s. doctor, similitudinem ex parte potentiæ, seu virtutis, id est, lumen attingens Deum in se, sicut etiam visio attingit Deum in se, negat autem similitudinem per modum imaginis, et representationis, quia similitudo virtutis, seu luminis et ipsius visionis consistit solum in proportionem activitatis, et operationis erga objectum, quæ est proportio per modum tendentiæ et respectus, non repugnata tamen rem inferiorem tendere, et respicere superiorem, et creaturam ad Deum in se. Representatio vero est per modum similitudinis, quæ vel convenit per adæquationem unum cum altero, vel continet illud ut semen rem genitam; nihil autem creatum adæquatur Deo, aut continet illum ut est in se. Unde ratio D. Thomæ explicatur, quia representatio ipsa, in qua formalissime consistit ratio speciei, licet entitative sit accidens,

intelligibiliter tamen debet esse ejusdem immaterialitatis cum objecto, quod immediate et primo representat, siquidem ipsa representatio speciei realiter invenitur in ea, et non est aliud quam ipsa res representata immaterialiter et intelligibiliter sumpta. Sic ergo illa realitas, quæ est representatio speciei in ratione representationis formaliter, et in esse intelligibilis, quæ comparatur ad objectum, vel est creata, vel increata; si increata, est actus purus in esse intelligibili, et consequenter non potest inveniri in entitate creata. Si creata, in infinitum distat ab objecto increato, multo magis quam representatio corporea ab objecto spirituali in se, implicat autem, quod representatio corporea proprie et immediate representet rem spirituales, ut est in se. Nec obstat quod etiam implicat visionem corpoream, attingere rem spirituales, cum tamen non implicet visionem creatam attingere Deum. Respondetur enim visionem implicare ex alio principio, quia scilicet res spiritualis est omnino extra objectum adæquatum sensus, quod non currit in intellectu creato respectu Dei. Representatio autem speciei utrobique repugnat ex eodem principio, scilicet ex defectu similitudinis, et immaterialitatis cum objecto.

Nec dici potest, quod representatio speciei entitative est creata, sed terminative increata, et quod finito modo representat Deum. Sed contra, quia representatio speciei, licet quoad entitatem sit inferior objecto, quoad immaterialitatem tamen est impossibile, siquidem in ipsamet specie representatio formaliter sumpta continet intelligibiliter, et intentionaliter ipsum objectum immediatum, cujus est species, ergo et immaterialiter, quia intelligibilitas immaterialitate fundatur, sed conti-

nentia illa subjective est in specie, nec solum extrinsece et terminative species est immaterialis, sed etiam in ipsa specie intrinsece immaterialitas invenitur, quia representatio intrinsece in ea invenitur, et hæc debet esse intrinsece immaterialis, quia intrinsece intelligibilis, et ejusdem immaterialitatis cum objecto, quia immediate ei proportionata per similitudinem. Quod vero accidens representet substantiam, ideo est quia possunt esse ejusdem ordinis in immaterialitate, et intelligibilitate, licet non in entitate, immaterialis autem intelligibilitas est, quæ per se attenditur in specie, non entitas; sed si immaterialitas intelligibilis fuerit Divina, et actus purus hoc ipso non capitur in entitate creata, sed debet etiam entitas esse Divina, quia actus purus nulli potentialitati miscetur. Quod vero Deus representetur finito modo nihil refert, quia etiam finito modo non potest representari Deus in se intelligibilitate creata, et quæ sit propria alicujus creaturæ, sic enim representaretur per effectum, et non in se ipso immediate finito modo, ergo licet finito modo representetur, tamen si quidditative attingitur ut est in se, hoc ipso illa intelligibilitas non est creata, quia non est alicujus creaturæ, sed pertinet ad quidditatem Dei, et est actus purus, quia non immediate proportionatur alicui rei creatæ, ergo rei increatæ, ergo est propria Dei, et sic actus purus; sicut etiam non potest species corporea representare quidditative rem spirituales, licet non comprehensive et omni modo.

Tota hæc implicatio currit similiter in specie expressa, quia species expressa etiam est similitudo, et representatio intellectualis objecti, immediate illud representans, et consequenter immediate ei proportionatur. Representat autem objec-

tum non ut intelligibilem sicut species impressa, sed ut in actu intellectum. Ex parte quidem objecti eadem implicatio est atque in specie impressa, quia idem objectum est. Quod vero sit finito modo intellectum, non magis conducit ut representetur per speciem creatam, quam quod sit finito modo intelligibilis per speciem impressam, et tamen ut diximus etiam hoc modo repugnat dari speciem creatam Dei in se immediate.

Quod vero reddatur intellectum in actu a me, quod non videtur habere posse Divina essentia per se ipsam, quia solum est intellecta a se per se ipsam, non a me, sed per aliquid superadditum non obstat, quia esse intellectum duo dicit, alterum quod objectum sit applicatum ad intelligere per modum termini, alterum quod sit formatum ultima actualitate, ita quod ipso intelligi constituatur in actu ultimo intelligibilitatis. Primum requiritur in visione beata, sed non requirit verbum a se formatum, sed sufficit applicatio, et unio ad objectum seu verbum jam formatum, sicut intellectus postquam formavit verbum cum in ipso contemplatur objectum non formatum novum verbum, sed unitur, et applicatur formato: sic Deus est de se non solum intelligibilis, sed in ultimo actu intellectus respectu omnis intellectus cui præsens, et unitus esse potest intime. Unde posita unione ejus in intellectu per modum speciei, potest per ipsum intelligere beati respici Deus ut Verbum formatum et sibi unitum, et sic ad ipsum terminari, sicut si conceptum unius poneret Deus in mente alterius, et ad aliud terminaretur intellectio. Secundum autem esse non potest, quia intelligibilitas Dei attingens eum ut in se est nulla creata intelligibilitate formari potest, sed hæc semper distat in infinitum, et

sic non representat Deum in se immediate, sed effectum Dei.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur ex Patre Suarez III de Anim. cap. v ad probandum quod verbum non ponatur propter indigentiam objecti, sed ut sit terminus actionis productivæ: Nam imprimis D. Thomas ubicunq; loquitur de verbo non adstruit illud ex indigentia objecti, sed propter vim intellectiois, ut patet I part. quæst. xxvii ubi ait: « Quicumque intelligit ex hoc ipso quod intelligit procedit aliquid intra ipsum quod est conceptio intellectus ex vi intellectiois proveniens. » Quæst. ix de Potentia, art. v ait: « Quod verbum est de ratione ipsius intelligere. » Et quæst. iv de Veritate, art. ii et super Joannem cap. i, lect. i et iv contra Gent. cap. xi ait Angelum formare verbum, et tamen habet substantiam suam sibi presentem intuitive, ergo verbum non ponitur propter indigentiam objecti, scilicet ut reddatur præsens intellectui. Ratione etiam arguitur: Quia, si ex indigentia objecti producit verbum, maxime quia objectum est absens et per ipsum verbum redditur præsens, sed si hæc ratio valeret, nunquam produceretur verbum nisi in cognitione abstractiva, et ita Angelus se cognoscens, verbum non produceret. Si vero dicatur præter hanc præsentiam Angeli requiri aliam magis intimam et veluti penetrationem potentia cum objecto, contra est, tum quia intellectus speciebus impressis reformatus, sufficienter habet objectum intime sibi unitum, nec est cur magis penetratum, et unitum requirat; tum denique, quia non repugnat quod species impressa simul se teneat ex parte prin-

cipii cognoscendi et sit terminus in quo reluceat objectum, quæ enim in hoc est repugnantia?

Respondetur de mente D. Thomæ constare locis supra a nobis allegatis, præsertim primo contra Gent. c. liii, et in illis locis quæ allegat P. Suarez, ut q. ix de potentia, art. v et q. viii, art. i, aperte distinguit speciem intelligibilem impressam, et actum intelligendi, et verbum intellectum, et tamen ipsum intelligere reponit esse actionem immanentem, quæ non est de prædicatione actionis, nec per se respicit terminum productum, sed cognitum, ut articulo præcedenti ex ipso D. Thomæ ostendimus, ergo non propter indigentiam actionis ut habeat terminum requiritur verbum, sed propter indigentiam objecti ut reddatur sufficienter præsens et unitum, non solum entitative sicut est substantia Angeli suo intellectui, sed etiam intelligitur per modum intellecti in actu quod accidentale est etiam ipsi Angelo.

Ad rationem respondetur: ad primam probationem dicitur, non solum requiri verbum propter absentiam physicam objecti, hæc enim non semper invenitur, sed etiam ut objectum in ratione termini cognitionis reddatur, immateriale et intentionale in actu ultimo, ut D. Thomas affirmat primo contra Gent. citato, c. liii, et ad hoc non sufficit præsentia quam habet objectum in specie impressa, hæc enim præsentia tenet se ex parte principii ad producendam intellectioem, non autem per modum termini, quia ad hoc oporteret, quod intellectus reflecteretur super ipsam speciem et ita non servit ad intellectioem directam; tum quia species impressa continet objectum per modum intelligibilis, non per modum intellecti, et expressi in actu secundo, quod enim aliquid sit intellectum et ex-

pressum necessario dependet ab intelligere et exprimere, species autem intelligibilis præcedit ipsum intelligere, et exprimere, ergo non potest in ipsa representari objectum ut expressum et intellectum in actu, ubicunq; operatio intelligendi, et exprimiendi est aliquid accidentaliter superveniens ipsi speciei et intellectui, et ita species impressa existit in intellectu etiam ipso non intelligente per illam, species autem expressa cessante intellectioe cessat, quia representat rem ut intellectam in actu; tum denique quia species impressa representat eam aliqua indifferentia et potentialitate determinabili per expressionem verbi, et intellectioem, siquidem intellectio quæ est accidens superveniens intellectui potest variari, fierique modo cum diversa attentione, ergo oportet quod species impressa reducatur in actum, et terminetur per ipsum intelligere et consequenter quod ipsum verbum distinguatur a specie impressa, eo quod in verbo expresse determinate representatur objectum ut taliter, vel taliter intellectum in actu secundo, non ut solum intelligibile in actu primo. Unde patet cur repugnet speciem impressam tenere se ex parte termini intellectiois, ut petitur in ultima probatione.

Secundo arguitur ad probandum in omni intellectioe formari verbum etiam in visione Dei: Primum quidem auctoritate D. Thomæ, tum I p. q. xxvii, ubi inquit: « Quod quicumque intelligit, ex hoc quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum; » quod frustra limitatur ad intellectioem rei creatæ, vel intellectioem abstractivam, aut alias similes limitationes, alias non probaret D. Thomas dari in Deo processionem Verbi, si non datur in nobis nisi cum tot limitationibus,